

1909-garren urteko Agorraren emeretzi-an

GIPUZKOAKO DIPUTAZIO GUZTIZ ARGIDOTARRAREN AURREAN

JESUS MARIA ECHEBERRI-tarrak

PLASENZIA'KO DOCTORAL ETA PROBISORE JAUNAK

Ernani'ko Elizan eman zan Meza nagusian egin zuan SERMOYA

Justitia elevat gentem: miseros autem facit
populos peccatum.

Justiziak jendea goratzen du: pekatuak
erriak errukigarri egiten ditu.

(Proverb. XIV-84.)

BERORREN BAIMENAREKIN APEZPIKU JAUNA (1):

GOI-GOITIKO DIPUTAZIOA.

ERNANI'KO AYUNTAMENTU ARGIDOTARRA:

NERE ANAI MAITEAK.

ERRI bat aundia dan jakiteko bere mugai bakarrik begiratu bear ez zaye.

Lurrez edo jendez chikiak diran erriak, egal zabalagoak eta jende ugarigoak dituztenak baño aundiagoak izan ditezke.

Egi au kondairak erakusten digu.

¿Nun, anziñako denporetan, Grezi-tarren erria beziñ argidotarrik eta ots aundiagokorik aurki liteke? Bere jakintsuak, bere eskolak, bere legeak, bere gudariak, bere artistak, bere pestak, bere jauregi eta echeak..... munduan aomen aundikoak izan ziran, eta argatik begiratu izan zitzayon erririk aundienari eta errien irakasle eta gialariari bezela. Eta gauza jakiña da, Grezia-ko erria, ichas ertzean etzanik bezela bizi zana, erri labur bat zala, eta bera, puska askotan zatitua, erreinu edo eresuma asko bere barruan zituen.

Baña egi au kondairak baño lenago eta obeto Jaungoiko gure Jau-nak erakutsi zigun, Proverbioen liburuan dion bezela : «Justiziak go-

(1) Bitoriako Apezpikua.

ratzen duala (au da aundi egiten duala), jendea, pekatuak erriak errukigarri egiten dituala.»

Ona emen erresuma baten aunditasunaren azi edo zimendua bilatu bear dan bidea.

¿Zer balio dio erri bati lur zabalak, aginte aundiak, martizti garailariak, jauregi ederrak, aberastasun ugariak edukitzea baldin, justizia alde bat utzita loikerian eta pekatuan bizi bada? Ez aundia, baizik errukigarria ta doakabea da onelako erria.

Justizia gordeaz bizi dan erria, au da, bertutetsua izatea sayatzen dena, artu-emanetan betdiña, oituretan garbia, itz batean: Jaungoikoaren legea gordeaz bizi dan erria, da benetan aundia, bada onek izango du bakea, eta baketasunaz beste ondasun guztiak (1).

Au gure Euskal-erri maiteak erakusten digu.

Euskal-erria lurrez eta jendez beste edozein erri baño chikiagoa da.

Ez ditu guda ikaragarritz beste erriak menderatu, eta ezdare onela bere aginte eta mugak zabaldu.

Emen, ichas-ertz onetan, bizi izan-da beti mendi-tartean ezkutaturik, bere lur maiteari josirik, bere itzkuntz gozoa, bere lege ederrak eta bere oitura garbiak gordeaz, eta bere baserria, bere ibar-zelayak, bere basamortuak, bere erriko elizachoa maitatuaz. Eta ala guztiaz ere, aundi ta eder, garbi ta chukiñ eta biotz aundikoa gure begien aurrean agertzen zaigu, kontuz bere kondaira irakorten badegu.

Munduan aomen aundiko erresumak izan ziran, guda ikaragarrien bidez beste erriak menderatu zituztenak, gudari eta martizti garrai-ezkorrak izan zituztenak. Miragarriak ziran, ondo begiratzen bazaye, oen Enperadoreak, oen korteak, oen errege-echeak, oen aberastasunak, oen urriak.

Eguzki edo sort-aldean Asiria, Babilonia. Persia eta Egipto, eta sart-aldean Alejandro aundiarena eta Erromakoa, lurrez eta agintez goyeneakoak izan ziran. Baña orain ¿non dira? Puzoitu ziran, lizundu ziran, usteldu ziran justizia alde bat utzi zutelako, eta pipiak jota usteldurik erortzen dan zuaitza lez, izendatu ditugun bazter oyek auts egiñik oso ondatu ziran, euren martizti, Enperadure, lege eta beste gauza guziakin (2).

(1) Egi au jentillak eurak aitortu izan dute, bada euretako inzkribitzalle batzuek diotenez, oitura on ta garbiak zituzten bitartean, aundi egin zirala, ordea oitura on oek utzita charrak eta gaiztoak artu zituztenean, ayen galmena etorri zala.

(2) Ona emen Erroma aundiaren akabera nolakoa izan zan. Bere lenengo denboretan oitu-

Euskal errian orrelakorik gertatu ez da. Au, millaka urteak igaro ta ere, emen dago mendi tarte oetan. Ekaitz ikaragarriak, iparbeltz ezinda aundiagoak sortu izan zayo, ugalde, dena ondatzeko adiña direnak bere gain etorri zayozka, baña alere, ichas baztarrean бага edo olatuakin beti burrukan dabillen arkaitzaren gisara, beti geldi, bere oñan egon izan da, erori gabe, auldu gabe, bere legeak, bere itzkuntz eta bere oitura garbiak gordeaz. Erriak milla bider egiñ ta desegiñ dira, gora-bera aundiak munduan ekusi dira, baitare izan dira lurikara beldurgarriak erreinurik irmoenak ondatu dituztenak, eta ala guztiaz ere Euskal-erriak badirau eta ainbat lan eta neke igaroaz gero, emen, gure begien aurrean daukagu

¿Baña Euskal-erria oraindik ere bizi da? Bai, zauriturik badere, bizi da. Bere semeak gera, Onen bularretatik bere titi gozoa edoski degu. Bere itskuntz ederra erakutsi digute, bere legeak ezin da obeak dauzka bere biotzean guretzat gorderik. ¿Au gauza miragarria ez da? ¿Erroma-tarraz, Godoaz, Mairuaz aiñ gogor peliatu zan erri bat, oraindik ere munduan, naiz da zauriturik badere, bizirik aurkitzea gauza miragarria ez da?

Onezaz gain Euskal-erria goyeneko mallara bere seme leyalak jaso dute. Jaungoikoak Euskaldunari, adimentuan argia, eta gauza askotarako biotz aundi bat eman dio. Eta, ¿nork ez dakizki zenbat gauza argidotar emengo semeak egin dituzten ala ichasoz nola legorrez, ala jakindurietan nola gudetan? ¿Nork esan Euskal-errian eman dituan gizonak Elizgauzatarako, erriak zintzo gobernatzeko eta osteroutzeko jakiundetako?

Esan dezagun bada Euskal-erria beti aundia eta ederra izan dala.

Bañan edertasun ori ¿nondik sortu zan?

Euskal-erriari aiñ iraupen aundia ¿nork eman zion? ¿Nork orren mar-dul eta osasungarri egin zuan?

Guk oni begiratu bear diogu: jakin dezagun, Euskal-erria zerk aundia egin zuan, eta onela, gure aurrekoen oiñ-arrastoak jarraituaz, guk ere Euskal-erria aundi ta eder gorde dezagun.

Bai, Euskal-erriaren errayetaraño, animaraño gure ezagueraz sartu

ra onak izan zituan bitartean, beti igotzen, aunditzen, besteren lurak menderatzen juañ zan Igo ta aunditu zan munduko jabe izateraño; eta ainbeste lurren jabe ekusi zanean, Erroma-ko jendea nagitu zan, kutizi gaizto guztietara biurtu zan: *Panem et circenses*: ogia eta pestak baizik eskatzen ezuan, barruko usteltasunak batetik eta bestetik inguruan zituan *bárbaro* eta jende arrotzak zearo ondatu zuten. Ordea *bárbaro* ayek etzuten menderatuko, barrena sano eta gogor egon balitz.

bear gera, an, aunditasun onen azia ekus dezagun. Eta onela egiten badegu, bertatik ekusiko degu azi ori izan dala, aurrez aipatu degun justizia, justiziari euskaldunak izan dion amorioa.

Erljio Santuari amorio izan ziolako, bere lege ederretan eta bere oitura garbietan Euskal-erriak justizia maitatu eta gorde zualako, aundia izan zan.

Ona emen nere itzaldiaren gaya; aundia ta nekeza da, nere indarrai gañez egiten diona; eta nere lanari ekin baño lenago, iduritzen zait, egoki izango dala Diputazio goitikoari eta erri onetako Ayuntamentu argidotarrari dagokion agurra egitea.

Nik zugan, goi-goitiko Diputazioa, gure antziñako denbora oroi-mengarri ayetako Diputazio-en eta Elkarteen itzal beneragarria eta antza ekusten det, eta begiramenturik aundienaz agur bat egiten dizut, ayen pausuak jarraituaz, gure erri maitean oitura onak gorde ditezen eta bere ondasunak ugaritu ditezen alegiña egiten dezulako. Emen gaur itzaldi bat egitea oura aunditzat daukat, nola-bait ere nere itz motel eta ez jakiñakin, Euskal-erriaren edertasun eta goitasuna aditzera emanaz, eta eskerrak ematen dizkitzut lanbide onetarako auke-ratu nazulako. Baita-re beste agur bat Ernani'ko Ayuntamentu guztiz prestuari Diputazioa'ren gogoak beteaz, pesta eta eginkizun oek orren egoki antolatu ditualako. Eta oraiñ nere anai maiteak Jaungoiko gure Jaunari bere laguntza eska dezayogun esan dedan nere gai au bear bezela adierazi dezadan; onetarako zeruko Ama Maria bitarteko jartzea egoki deizkiot, esan zayogun bada guztiok Aingeru Gabriel Santuaren oitoz ederra. AGUR MARIA.

I

Erri bakoitzak du bere bizikera edo izateko modua, eta gizonak aurpegiz, soñez, oituraz, griñaz banakatzen dira; batzuek dira erlijio-soak, besteak gudariak; batzuek artistak besteak jakiundetan abillak; batzuek sal-erosian sayatzen direnak; besteak *industri* eta *pabrika* lanetarako oso pizkorrrak. Baña erriak bere bizikera edo izateko moduan agertzen dituzten gauzak, ala legetan nola oituretan, ala itzneurtuetan nola jostaketa, jazkera eta beste gauza guztietan, bere espiritutik, bere barrenetik sortzen dira; eta erri baten sinismen, gogoeta ta zaletasunak nolakoak, alakoak izan oi dira ere bere eginkizunak, bada azitik landareak, eta landaretik loreak, eta loretik pruitua sortzen

diran lez, esan diran gauza oyetatik erri baten eginkizunak sortzen dira. Euskal-erriari begiratzen badiogu, bertatik ekusiko degu beti izan dala eta oraindik ere dala erri erlijiosoa, sinismen aundikoa, fede bizi-koa, Jaungoikoari zor zayona eman naikoa. Nora nai begiratzen degula egi au argiro agertuko zaigu. Antziñako denboretan, Euskalduna, kondairan lenengo agertzen zaigunean, Jaungoiko egiazko bat bakarra ezagutuaz agertzen zaigu.

Ujola edo dilubioaren ondoren, gizonak munduan banatu zira-nean, geyenak, Jaungoikoaren erakutsiaz, onen legeaz eta oni zor zitzayon jayeraz laister aztu ziran; oen artean Jaungoiko egiazkoaren ezagüera illundu eta oso galdu zan; eta Jaungoikotzat gezurrezko Jaungoiko ustelkor eta illkorrak artu zituzten, Euskal-errian ez zan orrelakorik gertatu. Euskal-errian Jaungoiko egiazkoaren sinismena beti gorde izan zan, inzkribitzalle askok arrazoi irmoakin adierazten duten lez (1). Nik oraiñ astirik ezdaukat arrazoi oek agertzeko, bakarrik esango det, Jaungoikoaren izenak berak, gauza guzien egilleari Euskaldunak eman zioten izen onek, aditzera ematen duala Euskaldunak Jaungoiko batean, munduari goitik legeak ematen dion Jaungoiko egiazkoan beti sinistu izan zuala. Ez du Euskaldunak iñoizere gezu-rezko Jaungoikorik, Jaungoiko ustelkorrik ezagutu.

Jaungoiko egiazkoaren ezagüera illundu ez zan bezela, ez zan illundu ere Euskal-errian berari zor zayon jayeraren ezaguerarik, eta orregatik Euskal-errian etzitzayen eskeñi Jainkotzat artu zituztenai doskañi ikaragarri eta lotzagarririk, eta oetako asko, gizonaren griña gaizto eta kutizi lizunari zegokionak.

Euskaldunak bere lurrean aldarerik etzioten jaso Grezia-ko, Erru-

(1) Euskaldunai dagokien gertaera onragarriak ontzat ezin eraman dituzten inzkribatza-lle arrotz batzuek diote, guk esan degun ori ezinditekean gauza dala. «¿Nola Euskal-errian Jaungoiko egiazkoaren sinismena gorde zitekean, baldin erri guztiak, Juduena ez besteak, Jaungoiko gezurrezkoak baizik ezagutzen ez bazituzten? Orrezaz gañera euskaldunak, Jaungoiko gezurrezkoetan sinisten zuten erriz inguratuak zeuden, eta nai ta naiez oekin kutsutu bear ziran.»

Ezagutzen det garai artan gaitz zala Jaungoiko egiazkoaren ezagüera gordetzea, baña nekeza izan arren, ezin zitekean gauza ez zan. Jentill errietan bertan Jaungoiko egiazkoaren ezagüera gorde zuten pamiñiak izan ziran (Irakorri beza jakin nai duanak «*Estudios filosóficos sobre el Cristianismo*, por Augusto Nicolás»), ¿Nola bada au bera Euskal-errian ezin gertatu zitekean? Euskaldunak bere inguruko erriakin etziran nastu, geyenean oekin guda gogorrean bizi izan ziran, eta orregatik sinist liteke Jaungoiko egiazkoaren sinismenik etzutea galdu. Anziñako kondairatzalleen artean *Estrahonek* dio: euskaldunak J. bat eta au izenik gabea adoratzan zutela. Irakorri ezazu ere gai onetan Izagirre'tar Jose apaiz Jaunak, Bitoriko azitechean 1890-garren urtean egin zuan itzaldia. Aita Fidel Fitak (S. J.), *es pueblo monoteista*, dio Euskal-erriagatik.

ma'ko, Fenizia-ko eta Kartago-ko Jainko gezurrezkoai, Jupiter, Benus, Bako, Molok, Astarte eta beste zenbat onelakoai. Euskaldunak ezituzten aldare arriak busti, Jaungoikoa onratzeko. gizonaren odolaz, ezdare eskeñi aldare arri ayetan gauza lizunkorrik, beste auzo-erriak egiten zuten gisara, onela gizatasunari oura kenduaz. Euskaldunak Jaungoiko egiazko bat bakarra ezagutzen zuan eta Au kantuz eta beste modu askoz onratzen zuan.

Euskal-erriaren ondorengo etorkizunetan gauza oek zenbait zer ekusi izan zuten, eziñ dezakegu jakiñ eta esan.

Gizonaren bizimoduaren aziera eta sustraya erlijioa da, eta au nolakoa, alakoa izan oi da ere erriaren izatea. *Omnia religione moventur.* Jauza guztiak erlijioak darabillzki.

Orregatik Euskaldunak Jaungoiko egiazkoaren ezagüera zutelako, eta bertan erlijioa beste errietan baño ardura geyagoz gorde zalako, beste erri askotan baño obeto eta sanoago jendeak, pamilia eta oiturak gorde izan dira (1).

Onek nolabait aditzera ematen du, Jesukristo gure Jaunaren erlijioa munduan zabalduzanean, Euskal-errian, erlijio santu au aiñi erre, gozoro, leun, odol-isurtze gabe, eta beste erri askotan ekus ziran gogortasunik gabe sartu zala.

Beste erriak euren Jainko paltsoak eta euren oitura lasayak etzituzten utzi nai izan, eta nola Jesukristoren erlijioak erakusten duan, Jaungoiko egiazko bat baizik ezagutu bear ez dala, eta gizonaren griña gaiztoai gogor egiñ bear zayela, ona zer dala bide erlijio santu oni eta onen ereilariak gorrotu aundiaz begirutzen ziezten, eta martiri santu oen odola oparo iñur-erazi zuten. Ez millaka baizik milloika izan ziran erlijio santu onen alde odola iñuri zuten martiriak, bai Erroma'n eta munduko baztar guzietan.

Euskal-erriak ez zuan orrelakorik ekusi. Ez du oraiñ arte iñork ere arkitu Euskal-errian martiririk izan dan arrastorik, eta onek adi-

(1) Diotenak badira Euskaldunak garai ayetan oitura gogorrek zituztela. Au arritzekoa ez da. Beti gudan bizi izan bear zuan erri batek oitura gogorrek izatea, bada gauza jakiña da, gudad gizonaren biotza gogortzen duala. Baña Euskalduna gudan beti bizi izan zan bere lurra eta askatasuna maite zitualako, eta maitetasun onek Euskal-erria aundi egin zuan. Eta gauz onek aditzera ematen du, bere balioa ezagutu zualako, etzuala iñoren katibu izan nai. Eta orregatik, naiz ta oitura gogorren batzuek izan, bere biotza eta bere anima beste erriak baño sanoago eta irmoago gorde zituan. Beste batzuek diote berriz, euskaldunak oso atzeraturik zeudela garai artan, bakardadean bizi ziralako. Egia da Euskaldunak Erroma-tarren oitura leun eta biguñik etzutela, ordea ez da oen oitura lizunkorrik ere. Erroma oso usteldu eta galdu zanean, bakardadetik, Jermania-ko basomortuetatik etorri bear izan zuten, jende arrotzak, *barbaroak* Erroma berritzera. Euskal-errian ezan ezer berritu bear izan.

tzera ematen du Euskal-errian erlijio santua zabaldu zala orrelako gudarik gabe. Eta onen arrazoya agiria da. Euskaldunak Jaungoiko bakar batean sinisten zuten; Euskaldunak zeuzkaten oitura (1) garbiak eta onak, eta orregatik Euskal-erria zegoan era onean, sasoi ederrean Jesu-kristo gure Jaunaren erlijio santua artzeko eta maitatzeko (2).

Noiz edo zein denboretan Euskaldunak kristau egin ziran ez dakigu (3). Dakiguna da Euskaldunak Kristoren erlijio santua artu zuala bere biotz guztiaz, amoriorik aundienaz, eta orregatik esan ditekete, munduan erlijio au geyazo maitatu izan duan erririk ez dala izan; Euskal-erria, goyeneko mallara, erlijio onen besoetan igo dala; bere bizi guztia, bere legeak, bere oiturak, erlijio santu onetatik sortuak dirala; itz batean: erlijio santua izan dala Euskal-erriaren anima bezela, bizitza eta edertasuna alde guztietara zabaldu duana.

Euskaldunak alegiñ aundiak egin izan dituzte beti erlijio au bere oñean eta irmo egon dediñ. Jauza jakiña da Euskaldunak, beste edozein gauza baño geyago bere bakardadea maitatu izan zuala, eta Españiako lurretan bizi ziran arrotzak in egundaño alkartu gabe, beti guda gogorrean ibilli zala; ordea Mahoma-ren jarraitzalle mairuzar ayek Españian sartu ziranean, eta Kristoren erlijioa estuasun aundian jarri zutenean, orduraño etsai izan ziran auzoakin alkartu eta bat egiñik, mairuen kontra eta erlijioaren alde peliatzera juan ziran, eta Saladon, Nabas-Tolosako-an, eta Sebillan, eta Aljeziras-en, eta Granadan, eta beste zenbait lekutan, mairuai oso Españitik esti eragin arte Euskaldunak gogor egin zuten euren zañetako odola oparo isuriar eta azaña aundiak egiñaz (4).

Amalaugarren eunkidan, zorigaiztoan Euskaldunen artean auzi negargarriak sortu ziran: Oñaz-tar eta Ganboa-tarren guda, Euskal-erriari kalte aundiak erakarri ziozkana, ainbeste eche-erretze eta odol-isurtzerekin. Erriak alegiñak egin zituzten etsaitasun ayek bukatu zitezzen. Baita ere Erregek asmo onekin neurri aundiak artu zituan. Ordea

(1) Menturaz norbaitek ezango du Euskaldunak arduragabe eta nagiak izan direla orrelako gertaerak inzkribatzeko, eta orregatik ez dakigula Euskal-errian martiririk izan zan edo ez. Ordea Eliza gai onetan ez da ardurabea eta nagia izan, baizik kontu eta ardura aundikoa. Aita Santu Klemente lenengook zazpi inzkribau, Erromako zazpi tokitan jarri zituan, an izan ziran martirien berriak letraz ezartzeko eta gordetzeko. Eta Erroman egin zuana, Elizak beste erri askotan ere egin zuan, eta Euskal-errian martiririk izan balitz aien berri emango zigun.

(2) *Los Euskaros en Alaba, Guipúzcoa y Navarra. L. de Velasco. P. Fidel Fita (S. J.)*

(3) Askok uste duten baño lenago nere iritzian.

(4) Nabarro Billosladatar Franziskok, egoki aditzera ematen du esan degun au bere Amaya deritzayon liburuan.

auzi oek ¿nork amaitu zituan? Aranzazuko Ama Birjiñak. Bai; beste edozeñ neurrik eta alegiñak baño egokiago, Ama Birjiña Aranzazukoak, amabost-garren eunkidan Aloñako mendietan agertu zanean, zorioneko pakea Euskal-errira ekarri zuan; bada Ama guziz Santa onentzat jayera leun, gozo, biguñ eta osasungarria Euskal-errietan asi zaneke, gizon gudari ayen biotzak samurtzen asi ziran, eta ordu arte alkarren etsai izan zirenak, Aranzazuko Amaren oñetan pake bearrekoa egin, eta anai onak bezela alkar laztandu zuten.

Amasei-garren eunkidan, Alemania-n, Ingalaterra-n, Franzia-n eta Suiza-n, erlijioaren kontra, Aita Santuari zor zayon menpetasuna ukatuaz, Elizaren seme prestu-ez batzuek agertu ziran. Orduan Protestanteen seta galgarria sortu zan. Gure egunetan ekusten diran naspilla guziak ordutik datoz. Euskal-erriak ereji edo seta gaizto oni, iñoiz, gaurdaño benepeñ, ez dio lekuri eman; baizik bere errayetan sortu, eta bere odola, eta bere zentzu, eta bere anima guztia zedukan semea, garai artan izaudu zan gizonik aundi era pizkorrena, santu paregabea, Loyola-tar Ignazio aundia, Jesus-en lagunkida jarri zuana, Euskal-erriak Elizari eman zion. Eta Ignaziok bere semeakin, gezurrezko dotriña char ayek oñazpiratuaz, eta Aita Santuari zor zayon menpetasuna itzez eta egitez erakutsiaz Eliza garailari atera zuan. Eta Loyola-ko zaldun noble, leyal eta biotzdun au Euskaldun garbi garbia zan, ez odolez bakarrik baita-re griñaz eta zaletasunez. Bere borondate aundi eta irmoak, Jaungoikoaren ourarako zer bait egin bear zanean, ezerk ere menderatzen ez zuan borondate ark, argiro aditzera ematen du Loyola-ko Ignazio Euskaldun garbia zala.

Jaungoikoaren bideak miragarriak dira. Protestateen seta gaiztoa zala bide erriren batzuek Eliza Ama doatsuaren amoriotik alderatu ziran. Orduan Elizatik alde egin zutenak ordaintzeko, Jaungoikoak millaka eta milloika seme berriak Amerikan, Asian eta Afrika-ko lurretan bere itzalpe gozora ekarri nai izan zituan. Orduan agertu zan *misiolaria*, gizon miragarri ori, Jaungoikoari eta lagun urkoari dion amorioagatik, bere guraso, senide, lur, aberastasun eta egoera au guz-

(1) *Historia de la Imagen y Santuario de N. S. de Aránzazu, por el Dr. D. Julián de Pastor y Rodríguez, Catedrático Decano que fué de la Universidad de Oñate.* Orain urte guchi dirala ill zan Madrid-en gizon prestu, kristau piñ eta leyal au. Aranzazuko Ama Birjiñak pagatuko zion, nere iritzian, betiko zoriontasunaz lurrean izan zion jayera biziya. Oñaz'tar eta Ganboa'tarren arteko guda, nondik nora sortu zan, eta orduko gertaera negargarriak jakin nai badituzu, irakorri erazu Echegarai-ko Karmelo'ren liburua. *Las Provincias Vascongadas á fines de la Edad Media.*

tiak lagata, urrutietarako lurretara dijoan gizon ori, au fede santua erakustera, eta bear bada bere odola gogoz išurtzera.

Eta eginkizun onetan ere Euskal-erriak erlijioari bere ongi-naya agertu dio, bada bere lurretik, lanbide santu onetarako seme asko irten ziran. Euskal-naparra zan, orduan da gero ezagutu dan misiolari-rik aundiena, Jabier-go Franzisko Santua; eta probintzi onetako semeak ziran Asenzio-ko Martin, Erkizia-ko Domingo, Lizardi-ko Julian, guztiak misiolari aundiak, eta erlijioaren alde euren odola išuri zuten martiriak, lenengo biak Japon-go erreinuan eta irugarrenak Ameriketan.

(Bukatuko du).

1909-garren urteko Agorraren emeretzi-an

GIPUZKOAKO DIPUTAZIO GUZTIZ ARGIDOTARRAREN AURREAN

JESUS MARIA ECHEBERRI-tarrak

PLASENZIA'KO DOCTORAL ETA PROBISORE JAUNAK

Ernani'ko Elizan eman zan Meza nagusian egin zuan SERMOYA

(BUKAERA)

Amazazpi-garren eunkidan, munduan fedea irazotzeko eta itzaltzen zijoan amorioaren sua kristauen biotzetan pistutzeko, Margarita Maria Alakoike izena zuan monja bati, Jesus'en Biotz maitagarria agertu zitayon esanaz: «Ona emen mundua ainbat maitatu duan Biotza, eta aîñ gaizki munduak eranzuten diona. Maitatu ezazute. Au da nere amorioak egiten duan azkeneko deya.»

Jesus'en Biotz maitagarriaren dei au betetzeko, predikatzalleak bertatik asi ziran debozio eder eta osasungarria au alde guztietan zabal-tzen, fruitu ugariak bilduaz.

Eta orain ere Euskal-errian, Biotz santu onen amorioan suturik, debozio onen Apostotuak izan ziran. ¿Eta nork ezdaki oen artean, aurren-aurrenekoa, Ernani, erri prestu onetako semerik aundi-ena, perlarik ederrena, arripiñ baliosoa, Kardaberaz-tar Agustin doatsua izan zala? ¿Nork ez du maite biotz biotzetik erlijioso santu au? Gizon miragarri au ume umetatik garbitasunik aundienean, aingeruen garbi-tasunean bizi izan zan au, Jaungoikoari oso bere biotza emanik? Beîñ batean Ama Birjiña bera agertu zitayon eta agindu ere zion Jesus'en lagunkidan sar zedilla. Bere Zeruko Ama'ren agindua zintzo bete zuan, eta Erlijioan sarturik, emen luzaro bizi izan zan bere anai guzai ejen-plo ederrak emanaz. Jesus'en Biotz Santua ere agertu zitayon, eta an,

bere artan sarturik, Agustiñen animak zerutitako gozamen aundienetakoak eta ezitsuenak izan zituan Apaiz eginda gero, probinzi onetako erririk geyenetan misio santuak ematen sayatu zan. ¡Misio go-goangarriak, ainbat ondasun gure errietara ekarri zituztenak! ¡Zenbat justuk bertuteko bizitzan etzuten iraun, eta zenbat gazte Jaungoikoa-rengana etziran biurtu! Aomen aundikoak, eta prutu asko erakarri zutenak izan ziran Aita Kardaberaz-ek probinzi oetan emandako misioak. Onek zabaldu zuan Gipuzkoan Aita Mendiburu lagun zuala Jesus'en Biotz santuarekiko jayera, eta gure elizetan oraindik dirauten Jesus'en Biotza'ren anaikidak onek jarriak dira. Liburu asko ere, animen onerako inzkribatu zituan, eta ainbat lan egin ondorean borchaz deserritua, Italian ill zan, santutasunaren usai gozoa alde guzietara banatuaz (1)

Alaitu eta poztu zaite bada Ernani'ko erri noblea onelako seme aĩn miragarria, aĩn Jaungoikotsua, ainbat gure probinzian maĩte izan zuana, Elizari eta Euskal-erriari eman ziondulako: begira zayozu zure umant aundienari lez, eta bere gorputzaren autsak, Eliz onetan dauzkatzunak beti onratu itzatzu.

Esan diran gauza oek adierazitzen dute argiro, Euskal-erria beti izan dala erlijiosoa, fede bizikoa eta Eliz Ama Santa biotz guztiak maitatu izan duana; eta oraindik onen argibiderako begiraldi bat gure mendietara egin dezagun. ¿Zer diote mendi tantayetan ekusten diran, eta bertako lurra ainbat alaitzen dituzten ermita edo elizacho churiak? Eta, ¿zer diote probintzi onetako erririk geyenetan dakuskun Eleiza oek berak, aĩn aundiak, aĩn ederrak, aĩn neurri egokian egiñak ain egoki apainduak? ¿Zer diote Eliz oetako aldare urrerik piñenakin urrezatuak, eta gurutzea zerurontz begiratuaz daukaten ezkil-dorre liraiñ oek? ¡A! gauza oek guztiak diote Euskal-erria beti fede santuan bizi izan dala, eta fede santuaren sustrayak eta erroak bere animaren barren-barrenean gorderik eta itsatsirik dauzkala. ¿Zer diote Euskal-errian jayerarik aundienaz onratzen diran imajiña beneragarri oyek? Eunkida asko da Euskaldunak imajiña miraritsu oyen oñetan belauin-katzen direla; Aranzazun, Itziarren, Guadalupen, Liernian, Zikuñagan, Izaskunen, eta Lezo, Ernio eta Aitzkorriko gurutz santuen arrear; eta ori gure probintzi onetatik irten gabe, bada beste Euskal-

(1) *Compendio de la vida del P. Agustín Cardaveraz, da la Compañía de Jesús, por el P. Julián de Fonseca, de la misma Compañía.*

probintzietan ere orobat eta oparo orrelako imajiña beneragarriak arkitzen dira.

Oraindik ere, gure egun zorigaiztoko oetan ere, ¿nun Euskal-erriko pamilietan bezin irmo eta zintzo Jesukristoren fede santua gordetzen da? ¿Nundik Euskal-erritik ainbat gazte erlijioetara, konbentuetara, Jaungoikoa serbitzera eta zeruko doa ez euren animak aberastera dijoaz? ¿Nun daude emen ainbat pralle-eche eder edo bakartegi? ¿Nun egiten dira emen bezain Eliz-puntzio ekusgarri? ¿Nun egiten dituzte emen bezelako erromeriak Euskalduneri biotzetan fedea gordetzeko eta bear danean aitortzeko? Esan dezagun bada, Euskal-erria izan dala erri erlijiosoa, fede bizikoa, eta oraindik ere, ainbat naspillaren erdian, eta naiz ta, non nai, alde guztietan, fedearen kontra etsai gogorrak sortu, Euskal-erriak izan nai duala kristau garbia, kato-liko piña, Elizaren seme leyal; ez duala nai fede santuak mendi oeta-lik alderik egin dezan, eta sinismen onetan nai duala bizi ta ill (1).

II

Baña esan det, Euskal-erriak justizia gorde eta maitatu zuala bere lege ederretan, eta orain au goaz ekustea.

Euskal-erriko legeak bear bezela ezagutzeko, gauza batzuek kon-tuan eduki bear dira, bada gauz oek, zer-ekusi asko izan zuten lege ayek egitean.

Oek dira: Euskaldunak askatasuna beti maite izan duala, eta ez duala egudaño besteren uztarpean bizi nai izan. Euskaldunak beste erriak baño obeto gizonaren balioa ezagutu dutela. Euskal-errian pami-liak begiramen aundia izan duala eta gorde izan dala garbi. Euskaldu-nak alkartuaz bizi izan direla beti, baña alkartasunak ez dituala, Eus-kal-errian beste eskubiderik izan, guztien onerako bear zituan eskubi-deak baizik, eta onegatik Euskal-errian ala gizonari nola pamilyari, eta erriari dagokien eskubiderik ukatu etzayola.

Esan det lenbizi Euskaldunak beti askatasuna maite izan duala,

(1) Onen argibiderako, beste milla gauza ere esan ditezke, baña itzaldi batean onetarako astirik ezdago. Ordea emen bi aitormen egin nai ditut, oen oroimenak Euskaldunentzat atse-gingarriak diralako. Lenengoa: Gipuzkoako Elkarte edo Juntak, Ondarrabian 1620-garren urtean erabaki zuten, urteoro Elkarte edo Juntak biltzen ziranean, errietako *Procuradoreak* juramentuaren azpian aitortuko zutela, Maria, Jesukristoren Ama, bere sortzean, pekatu jatorrizkoa gabe sortu zala, eta sinismen au beti gorde eta eskudatuko zutela. Bigarren: Zu-maya-ko Elkarte edo Juntetan, Probintziak Loyola-tar Ignazio bertako Patroitzat artu zuen. Eta onela Ama Maria guztiz garbiari bere sortze garbian, nola Aita Ignazio Santuari, Juntak edo Elkarteak iraun zutenarte urteoro Eliz-punzio otsaundikoak egiten zitzaizen.

eta orregatik erri onek besteren uztarperik ezagutu ez duala. Erri au etzuten menderatu ez Grezia-tarrak, ez Fenizio-ak, ez Katago-tarrak. Erroma-tarrak menderatu nai izan zuten, asmo onekin *Octavio* Erroma-ko Jauna, eta Erroma-ko *aronak*, anziñako kantak dioen bezela, onera etorri ziran, baña *Octaviano* gañotu, bertan bere gudari pizkorrenak utzi eta Erroma-ra biurtu zan. Bi aldiz Erroma-tarrak Euskaldunakin guda gogorrean ibilli ziran, zazpi urtez bigarreanean, baña Ebro aldeko landa eta lur zelayetan bizi ziran Euskaldunak menderatu bazituzten ere, emen, mendi tarte oetako Euskaldun indartsuak eztatuzten garaitu eta menderatu (1).

Nayago zuten garai artan Euskaldunak euren askatasuna galdu baño gurutzean ill.

Eta ala diote kondairatzalle batzuek, Euskaldunak pozik ta alai gurutzean illtzen zirala Erroma-tarren mende ez gelditzeagatik (2). Ez Godo-tarrak, ez da mairuak ere Euskal-erria menderatu etzuten, eta orregatik bizi izan beti bere buruaren jabe.

Esan det bigarren, Euskal-errian beste erri askotan baño obeki gizonaren balioa ezagutu izan zala, eta ez arrazarik, ez kastarik, ez katiburik etzan emen ezagutu Euskaldunak besteren mende etzuan bizi nai, baña etzuan ere besterik menderatu eta katibatu. Euskal-errian familiak begiramentu aundia izan zuan. Familia da giza-bileraren zimendua. Familia sano, irmo, gogor, mardul ta garbi dadukan erria, iraunkorra eta aundia da (3). Euskal-erriari familia agertzen

(1) Erroma-tarrak Euskaldunakin guda au asitzean, *Jano* gezurrezko Jainkoaren Eliz-echeko ateari iriki zituzten, onen laguntza irichi nayan. Guda arriskatu eta neke aundikoetan bakarrik Eliz-eche onetako ateari irekitzen ziran. Diotenak badira: Erroma-tar eta Euskaldunen edo Kantabroen guda amaituta, Janoren Eliz-echea ostera ichi zanean, Jesukristo gure Jauna, munduaren salbatzalea Belengo estalpean jayo zala (*Juan Bautista Palma Kardenalak bere kondairan dio ezetz*). Erroma-tarrak, mendi oetan bizi ziran Euskaldunak menderatu etzituztela esateko dauzkagun arrazoyak jakin nai badituzte irakorri ezazute beste liburu askoren artean Gurruchaga-tar Asumzio Apaiz Jaun ta beneragarriak Bitoriko (lenago Gasteiz) azitachean 1891-garren urtean irakorri zuana. Orain gure mendietan, orda-onuntz, badabiltz norbaitzuk Erroma-tarren arrastoren bat arkitzen ote duten; orlako arrastorik izan balitz gaur-gero arkitu zan. Erroma-tarrak Burunda eta Barrankatik aurrera zuten euren bidea Gasteiztik Iruñera eta Iruñetik Zaragozara juateko; baña bide orretatik ezkereskubiko mendietan Euskaldunak bizi ziran Erroma-tarren legerik ezagutu gabe. Ez diogu Euskal-erriari zor ezayonik eman bear, baña ez da kendu ere zor zayonik.

(2) Euskaldunak gurutzea, Jesukristo gure Jauna bertan bere odol guztiz baliosoa ishuri baño lenago, maitatzen eta adoratzen zutela eta euren banderetan zerametela zeruko argiz erakutsirik baleude lez; diote Estrabonek eta Paulo Orosiok. Eta inzkribatzalle oek etziran motelak, balzik zer eta nola esaten zuten bazekitenak. Badira ala baña au ukatzen dutenak, esanaz: Orosio eta Estrabon ez dirala nor ori sinistu eragiteko.

(3) Jentill-erriak galdu ziran, bertako familiak usteldu eta griña gaiztoz ichusitu zirako, Jaungoikoak emanikako lege garbiaz aztu ziran eta ortik etorri zan familiaren galmena

zaigu erreinu chiki bat balitz bezela, bere errege, bere erregiña eta bere mendekoakin. Familiaren buru egitendu *Echeko-jaunak*, baña ez Erroma-tarren eta beste erri askoren antzera, baizik Jesukristoren legeak agintzen duan lez. Echeko jaunak, ez neurri gabeko aginpidea, baizik amoriozko agintea zedukan. Emaztea zan echeko-jaunaren laguna eta ez serbitzari eta mendekoa, senarraren diñatasunean edo agintean beraren antzekoa, eta orregatik deitzen zitzayon *Echeko-andrea*, echeko erregiña balitz lez. Seme-alabak euren gurasoakin bizi ziran, oek zegokion bezela maitatu eta errespetatuaz, eta echean azeitzen ziran Jaungoikoaren beldur santu eta oitura garbietan. ¡O Euskal-erriko pamilya garbi, zintzo eta beneragarriak! Orain ¿nun zerate? ¿Non dira orain anziñako *Echeko-jaun* eta *Echeko-andre* errespetagarriak? Arako Altabiskarko kanta gogoangarri ayetan esaten danean: *Echeko-jaunak* ekustean erbestekoak zetortzela, echeko atarira irten da esan zuala : «¿Sort-aldeko gizon oyek onera zertara datoz? Jaungoikoak mendiak egiñ zituanean, gizonak oek ez igarotzea nai izan zuan.» Itz oek irakortzean iduritzen zait, *Echeko-jaun* au, errege aundi eta noble baten iduri edo antzekoa agertzen zaidala. Eta nere begiak ekustean Euskal-erriko *Echeko-andrea* bere estalki zuri garbia buuruan, bere ille mordo ederrea oñetaraño, bere soñ chukunaz, aiñ bear gille, ain echekor, ain onestidade aundiaz, ain jaungoikotsu; iduritzen zait erregiña batek lez, urrezko koro bat, arri piñez edertua bere buuruan daukala.

Pamilya ondo zirmendatua dagoan erria, zorioneko erria izan oi da, bada erriak pamilyetatik datoz, eta orregatik da pamilya erriaren gaya; eta oek gobernatzeko ere Euskal-errian lege ederrak izan zituan. Ayuntamentuak zituzten emen orretarako bear ziran eskubide guziak, erriari dagokiona erabakitzeko. Eta emendik, Euskal-erritik beste errietara Ayuntamentuen eskubide oek zabaldu ziran. Inlaterra-ko kondairatzalle batek onela dio. Emengo Erri-echeak berak aditzera ematen dute, gogor eta mardul bizi izan zala emen Ayuntamentua. Erriaren buru Alkateak egiten zuan. ¿Eta nork ez daki nolako begiramentu eta

Jaungoikoak paradisuan pamilyari iru lege edo doay eman ziozkan: *Unitas, indisolubilitas, sanetitas*. Erri ayek irurak oñazpiratu zituzten, eta oitura on guzien iturburu santua izan bear zuen pamilya, gaiztakeri guzien iturri izatera biurtu zan. Bide ori bera daramate gure denbora oetako erriren batzuek, eta neurri egokirik artzen ez bada laister fruitu garratzak bilduko dira. Euskal-errietan ez zan zorionean orrelakorik gertatu, orregatik emengo pamilya errespetu garria izandu da. «*Vide Gaume*». *Historia de la Sociedad doméstica en todos los pueblos antiguos y modernos*.

errespetoa izan zitzayon beti Euskal-errian Alkate jaunari? Eta ez beldurrez, baizik amorioz, Alkatea erriko guraso nagusia zalako, eta bere mendekoen amorioak, kastiguaren beldurrak baño obeto onen aginpidea irmotzen zualako. Orregatik gure errietako Alkateak eramaten zuan, eta oraindik ere darama zigor bat bere aginpidearen siñaletzat, adieraziaz zigor chiki bat emen asko dala oker dabillena zuzentzeko. ¡Gauza miragarria, erbestakoak ere ainbat arritzen dituana, oraindik egun guchi dirala, Alimaniako Prinzipeak Donostian esan zuan bezela (1). Emengo legeak oso zuzenak eta gayak ziran Euskal-erria guztia gobernatzeko. Lege oyen arauaz, Euskaldun guziak ziran berdiñak jatorriz ta odolez, Ayuntamentuetan izan oi diran kargu guztietatako (2), orregatik iñon erria berez gobernatu bada, erri au Euskal-erria izandu da. Erriak elkartzen ziran urteoro egin oi ziran Elkarte edo *Junta*, gogoangaarietan, eta an urterako Diputadu edo probintziako Burua aukeratzen zan. Billera edo Junta oetan Probintziari zegokion guzia erabakitzen zan, eta bere eginpidea bukatzean, urrenngo urteko Juntetan, kontu zorrotza eskatzen zioten eta eman bear izaten zuan. ¿Non ekusi da orrelako legerik? Orain esaten da *democracia* bear dala, au da, erriak berez, bere gauzak gobernatzeko, eskubidea. Eta erriak bere burua gobernatzeko, Euskal-erriak baño eskubide aundiagorik ¿nork izan du? ¿Non ekusi da zapatari bat, probintzi guztiko aginteak zituan billeraren buru egiten? ¿billera artan probintziko gizonik aberatsenak eta abillenak zirala? Au ez da ekusi iñon Euskal-errian baizik, eta oraindik gizaldi asko ez direla (3).

Gauza nekeza izan oi da, erriak gobernatzeko egiten diran lege'etan, beardan neurrian, agindu bear duanaren eta mendean egon bearduanaren eskubideak ezartzea; bada erraz batari kendu eta besteari eman lezayoke, kendu eta eman bear etzayona. Euskal-erriko lege'etan denen eskubideak egoki neurtuak zeuden; eta au da gure erlijio santuak gai onetan agintariai erakusten diena: Euskal-errian, jabetasun, nagusitasun edo aginpideren batekin zegoana, oso begiratu zan gauza guztietan, eta erria gobernatzen zan ez aginte gogor eta latzakin baizik leuntasun eta amorio aundiaz, pamili baten araurera; argatik emen

(1) Prusia-ko Enrike Prinzipeak.

(2) Biscaya'n, aginpidetarako noblezasunaren agirik etzan bear, bizkaitarra izatea naikoa zan. Gipuzkoan agiri ura bear zan. Bañan gipuzkoatar guztiak nobleak zirala, beñ baño geyagotan erabaki zan. Onela diote Larramendik, Gorosabelek, Marichalarek eta Manrikek.

(3) Egaña-tar Pedro Jaunak Senaduan 1864-garren urtean egin zuan itzaldian.

probintziari «Ama-probintzia» deitzen zitzayon, bertako guzien guraso maitea balitz bezela; eta ama baten biotza beti gozoa eta biguñia da bere sementzat, eta au dala bide, Euskaldunen batek, probintziari eskabideren bat egin bear izaten zionean, amaren izenez deitzen eta eskatzen zion. ¿Agintari baten alde gauza ederragorik esan diteke?

Beste zenbait gauza alde bat utzita, denak zearo esateko astirik ez dedalako, bat benepeñ esan gabe ez det laga nai; eta da: Euskal-erriko lege miragarrien zuzentasun, egokitasun eta edertasuna, erri bat aundi egiteko gai diran lege oek, guk baño obeto erbesteko jakintsu askok ezagutu eta alabatu izan dituztela. Franzia-tik biraldu zituzten Diputaduak lege oek ikastera, baldin bazitekean, bertara eramateko. Ingalaterrako jakintsu batek zion, Ingalaterrako erriak gure legetatik artu zutela euren legetan dauzkaten gauzik ederrenak. Eta beste Ingles aditu batek, Euskal-erria izan dala Europa-ko eskubide edo askatasunen siaska ta iturburua, eta Europa-ko lege guztiak ikasita, aitortzen du beste batek, Euskal-erriko legeak Suiza-koak baño oraindik obeagoak dirala. Erbestekoak gure lege ederren alde aitortu dutena adierazi bear banu, itzaldi au dan baño luzeagoa izango litzake, eta emen gelditzen naiz esanaz: Euskal-erria bere lege miragarrietan aundia izan dala (1).

III

Esan det, leenaz gañ, Euskal-erriak oitura eder ta garbiak izan dituala, eta au, esan dedanetik, berez datorren egia da.

Erljioa maitatu eta gordetzen duan erriak oitura garbiak izango ditu.

Pamiliaren prestutasuna gordetzea sayatzen dan erria, prestua eta onradua izango da.

Baserria, bere jayot-echea maite duan erria, biotz onekoa eta gaitzik gabea izango da.

Euskaldunak guzien gañ Erljioa maitatu du; maitatu ditu ere gauzaria gozagarrienak lez familia eta bere baserria, eta orregatik izan ditu oitura garbi eta gaitzik gabeak.

Euskaldunen jayot-echea baserria izandu da. Baserrietatik erriak sortuak dira. Eta Euskalduna alai ta pozik munduko gauzen kupidarik gabe, pakean bere baserrian, anche bakar-bakarrik bizi izandu da.

(1) Erbestekoak gure lege'en alde esan dutena jakin nai badezu, irakorri ezazu Ramerytar Liborio, zaldun prestuak *El Liberalismo y los Fueros Vascongados* izendatzen dan liburu ospatsuan esan zuana. Eta baita ere, Donostiako EUSKAL-ERRIA deitzen zayon albistan gai oni dakogion berri asko arkituko dituzu.

Euskalduna langillea izandu da; eta bear ere bai, onen lurrak eska-sak eta guchi diralako, eta bizitzeko, eta bear dana lurretik sortzeko, nekatu bear du izardia oparo atereaz; au dala bide, beste leku askotan, lur aberatsago eta ugariagoak dituzten erriak baño nekazaritza ohea emen egiten da (1). Nekazaritza aipatu dedan ezkeroz, esan gabe ez det laga nai, erri onetako seme batek nekazariai egin zien mesede goyenekoa. Kondairak dio, Ernani'ko Perkaiztegitar Gonzalo Jaunak Amerikatatik *artazia* onera ekarri zuala, eta emendik beste errietara zabaldu zala; eta esan ere ezin diteke zenbat mesede egin dion neka-zari eta langilleai azi au onera ekartzeak (2).

Euskalduna eza nekazaritzan bakarrik sayatu, baizik industri edo pabrika lanetan ere bere trebetasun aundia aditzera eman du; au aditzera ematen digute anziñako olak eta orain ekusten diran pabrikak.

Euskalduna izandu da beti pakeosoa, eta ez-baida edo auzirik nai izan ez duana.

Au-dalabide Euskal-errian beste errietan ainbat oker eta bidegabekeri ekusten ez dira, baizik beti pakea eta alkarrenako maitasun eta errespetoa erbestekoak eurak aitortu izan duten lez.

Euskal erriko emakumea, inzkribatzalle arroz barek dionez (3) onestidade aundienekoa da, bere ourari dagokion gauza guztietan guztiz begiratu, ehekoya, langillea, garbi ta chukuna; orregatik zayo errespeto aundia.

Emengo jolas eta dantzak berak, anziñako denboretan garbiak eta begiramentu aundikoak ziran, lizunkeri gabeak, guztietan garbitasuna agertzen zutenak. Oromengarriak dira gazteak plazan, erriko *erretore* eta alkatearen aurrean keda jo arteraño dantzatzan ziran denbora ayek. Orduan etziran ekusten oraiñ zorigaitzoan ekusten diran lotsagabeke-riyak, eta gazteak euren buruai obeto begiratzen zioten garaiz eche-tara bilduaz, zarrai errespeto aundia izanaz, gurasoak maitatuaz eta oen esan edo aginduaz zuzen gordeaz.

Gure Euskal-errian onelakoše oiturak izan ziran, erbestekoak aitortu izan duten lez.

Azkenik Euskal-erriak, seme argidotar eta aomen aundikoak izan

(1) Kordobako Eliz-nagusiko Kabildo edo Kanonigoek alkarturik, 1835-garren urtean, Gobernari biraldu zion inzkribu batean esaten zion: Euskal-errian, naiz lurrak beste senbait lekutan baño eskasagoak izan, eta naiz amarrenak, ifiun baño zintzoago pagatu, emen lur-rari, geyago ateratzen zitzayola, nekazaritza ohea egiten zalako eta aurreratua zegoalako.

(2) Larramendi: *Coreografía de Guipúzcoa*.

(3) Balmar-ko Markesak.

ditu, ala gudetan nola jakinte'etan; emengo semeak izan dira biotz aundikoak eta adimentu argia izan dutenak. On izango litzake nik oetako batzuek aipatzea baña onetarako astirik ez dedalako, bat edo beste baizik ez dizuet aipatuko, eta oek Ernani'ko semeak izango dira.

Emengoa zan Urbietako Juan, zaldizkoen kapitana, Santiago-ren Ordenako Zalduna. Onek Pranziako Errege lenbizikoa isasti edo preso egin zuan. Gertaera au norbaitek ukatu nai izan zuan, ordea Erregek berak aitortu zuan Urbietako Juan-ek isasti zuala, eta isastitzean begiramentu aundia agertu ziola, biotz oneko zaldunak, etsai bat menderatzean izan oi dion lez. Emengo semeak ziran ere Urbietar Fr. Juan, Perkaiztegi eta Arbiza, irurak Eliz-Ama Santoren Apezpiku benegarriak. Iturriaga-ko Franzisko Apaiza, berso edo itz-neurtu ederretan irudi asko inzkribatu zituan ura ere erri onetako semea zan; eta onek somatuak eta ezarriak dira Ernani'ko Kanpo-santuaren atalburuan daudenak, eta Donostian eta beste zenbait errietakoetan irakortzen diranak:

«Laister esango da zuekgatik
Gaur esan oi dana gugatik
¡ILL ZIRAN!»

Oek eta beste orrelako seme leyalak gure erri maitea aunditu eta goyeneko mallara jaso zuten.

¡Orain Jaungoikoak zeruko zoriona deiela!

*
* *

Ona argiro adierazi, Euskal-erriak Erljio santua maite izan zualako, justizia bere lege ederretan gorde izan zualako, ortik, oitura onak sortuaz, aundia eta doatsua izan zala.

¿Zer esaten digute guri, gaurko Euskaldunoi, gauza oek denak?
¿Zer erakuts-aldi atera bear degu?

Esaten digute, guk ere Euskal-erria eder eta aundi gorde nai badegu, gure aurrekoen oñ-arrastoai jarraitu bear diegula.

Euskal-erriarentzat beste biderik ez dago, Erljioak erakusten duan bidea baizik Euskaldunak Erljioak egin ditu aundiak; gure legeak, gure askatasuna, gure zoriona ortik sortu da, ta eskergaiztoak eta prestuezak izango giñake, baldin Jesukristoren Erljioaz aztuko ba-giñake.

Munduan orain nasketa aundiak dabilltza; batzuek nai luteke Jaun-

goikoa alde bat utzita arrazoyaren aranaz mundua gobernatu, arrazoyaren argiaz bizi. ¡Arrazoyaren argiaz! ¡A! ¡jargi eskasa da arrazoyaren argia mundua gobernatzeko! Jaungoikoa alde bat utzi ezker ez dago, ez gobernurik, ez legerik, ez pakerik; ez dago gorrotoa, anzia, alkar ezin ekusia, eriotza eta gau beltza baizik.

Esaten badu bada norbaitek Euskal-erria maite duala baña ez gure Erljio santua, esango diot, ori ezin ditekenea dala, bada Euskal-erria maite duanak, maitatu beor du ere, au aundi eta eder egiten duana, Erljio santua. Gorde dezagun bada irmoki gure biotzetan Jesukristoren fedea, Jesukristoren Biotz santuarekiko amorioa; eta gaur iñoiz baño irmoago, Jesusi aurpegi ematea etsai asko sortzen diralako.

Maitatu biagu ere gure itzkuntz gozoa, euskera beneragarria, gure arrazaren siñalerik argi eta baliosoena; guziok alegiña egin biagu euskera bizirik gordetzeko, gure pamilietan, gure errietan eta gure baserrietan euskeraz itz egiñaz, eta bere alde egiten diaan lanai eran-zunaz.

Maitatu bear ditugu ere emengo oitura zar guztiak, erbesteko moldakaitz-charrak utziaz. Euskal-erria puzoitu eta usteldu ez dedilla, beste erri asko usteldu eta puzoitu diran lez, bada ala gertatzea, beste edozeiñ baño okerrago eta gaiztoago izatea etorriko litzake. Oitura gaiztoaz kutsutua dagoan erria ouraren diña ez da, eta bai edozeiñ zitalkerirako; bear bada besteren uztarpean katibu izateko da gai.

Ez dezagula gere biotza mundu onetako interesa eta aberastasun zirzilietan jarri, arako animari dagokion lege aundi ta ederrak alde bat utzita; Jaungoikoak ez du eragozten lan egiñaz eta bide zuzenetik interesak irichitzea, eragozten duana da, debekatzen duana da gure biotz guztia mundu onetako gauzetan jartzea, oek gure Jaungoikoa balira lez. Obe da interesa guchi eta bide onetatik sortuak, asko eta bide okerretik datorzenak baño. Espiritu Santuak dio, artu-emanetan justuak izan gaitzela, eta lanbide guzietan zuzen jokatzen badegu, konbeni zaigun guztia Jaungoikoak emango digu. ¿Zer diot emango digu? (1) izatez ere, ematen digula bearnuen esan. ¿Menturaz, orainche ere, Jaungoikoak Euskaldunai ematen ez die beste erri askori baño geyago? Euskaldunak gai onetan ezin arrenkuratu ditezke. Begira beza beste erri askotara eta ekusiko du, erri asko ta asko Euskal-erria baño

(1) Aita Binuesa-tar Jose-k-Mondragon egin ziran lenengo Euskal-pestetan egoki asko esan zuan bezela.

eskasago bizi direnak, emengo egoera onik gabe. Euskaldunak Jaungoikoari millaka eskerrak eman bear dio, amoriozko begiz begiratzen diolako, eta eskuak betean ondasunak ematen diozlako.

Egin dezagun alegiña guztia sustraitik ateratzeko emen sartu nai liguketen eta sartzen dijoazten oitura galgarri batzuek, esaera moldakaitzak, Euskal-errian egundaño entzun ez direnak, dantza ichusiak eta beste onelako zenbait nabarmen.

Eran geyegiak gizona ichusitzen du, zabartzen du, bere adimentua illuntzen dio, eta osasuna ere denporaz galtzen dio. Eta dantza ichusiak, erbestetik onera ekarri diran oyek, lotsagabekeria eta gazte askoren galmena baizik ez dakarte, eta orregatik zearo Euskal-erritik, arras-torik ere utzi gabe ayenatu bear dira. Seme-alabak, anziña oitura zan bezela garaiz echera bildu bitez, eta errespetatu bitzate errian buru egiten dutenak eta euren guraso zarrak. Jar dezagun konpianza guzia gure Diputazio oso goitituan, eta orain arte bezela aurrera ere gure Probintzi maite onen alde lan egiten sayatuko dala sinis dezagun.

Itz batean: Euskaldun onak, Euskaldun garbiak izan gaitean, eta onela gure erri maitearen zauriak nolerebait sendatuko dira, eta berriez ere eder da mardul gure arbola santua ekusiko degu, alde guztietara bere itzal ongillea eta bere fruitu gozoak zabalduaz.

Fede bizia baldin badegu
Gure biotz t'animetan
Pakez oraindik biziko gera
Mendi eche ta ibarretan.

Gure bersolaririk aundienak esan zuan lez.

Bai, Euskalduna: guztiok elkartu gaitean gure erri maitea aundi ta eder gordetzeko eta nun nai, onra aundiaz, Euskaldunak gerala esandezagun.

Biotzean gurutzea
Eskuan bandera
Esan lotsarik gabe
Euskaldunak gera.

Eta Jaungoikoak, Euskaldunak euren baso, lur, eta mendietatik ainbat amorio izan dion Jaungoikoak, dena dezakeana bezela, erioaren pisuz gure begiak ichitzen ditugunean, zeruan betiko zoriontasuna emango digu: eta au da denoi biot-biotzetik opa dizutedana. ALABIZ.

